

Personajul-detectiv în două versiuni reprezentative pentru romanul polițist - Auguste Dupin (Edgar Allan Poe) și Marsias Delușor (Th. Parapiru). Strategii de construcție și reconfigurări ale scenariului narativ specific

*Drd. Elena-Laura Parapiru,
Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, România*

Résumé: *Notre approche propose une étude comparative de quelques œuvres représentatives du genre (para)littéraire du roman policier, mettant en regard le célèbre Auguste Dupin, d'Edgar Allan Poe, et Marsias Delușor – le détective aveugle au nom symbolique – de Theodor Parapiru, des détectives dont les ressources intimes résultent, d'un point de vue narratologique et structural-sémantique, de l'association du scénario spécifique – enquête sur les crimes, identification du mobile et du criminel – selon un mécanisme narratif relativement bien algorithmique, propre au roman policier, avec la capacité de chaque auteur à réinventer un type de personnage apparemment statique, prisonnier d'une formule narrative stéréotypée. Pour Dupin, la clarté d'esprit et la recherche du détail «insignifiant», essentielles dans tout raisonnement déductif, sont les éléments qui permettent de trouver le criminel, tandis que pour Delușor, la perception et l'analyse subtile des réactions et des émotions de ceux avec qui il dialogue sont les moyens de travail. Il en résulte deux personnages vivants et captivants, dont la profondeur intellectuelle et humaine se reflète de manière bénéfique sur les récits qui les portent et qui, au regard de la perspective comparative proposée ici, illustrent la capacité d'auto-régénération de ce type de discours (para)littéraire qu'est le roman policier.*

Mots-clés: *roman policier, personnage-détective, algorithme narratif, enquête policière, paralittérature.*

Construind un gen – polițierul – prin trei nuvele și un personaj-investigator capabil de revoluție literară, Edgar Allan Poe răstoarnă canonul, în timp ce, peste aproape un secol și jumătate, Th. Parapiru destructurează – prin trei romane și un psiholog-*detectiv* orb – același gen, reinventându-i motivele, mijloacele, mizele. Care este punctul de convergență al autorilor și al creațiilor lor, care sunt aspectele lor divergente și cum se situează în contemporaneitate cele două planuri literare ale polițierului – iată temele pe care ni le propunem pentru analiză în prezentul studiu.

De la debutul său din *Crimele din Rue Morgue* (1841), Auguste Dupin evoluează cu un total firesc într-un univers narativ aliniat cu o

societate vie, pe care o reflectă lucid și necesar tehnic, asemenea unei camere de filmat înzestrate cu senzori. O cameră care, aidoma observatorului aparent obiectiv, transformă mediul observat, denaturându-l. Ce devine lumea privită prin ochii lui August Dupin? Dacă realitatea istorică înfățișează o societate urbană, labirintică, neliniștită, amplasament ideal al crimei fără martori, mentalitatea aceleiași epoci creează necesitatea logicii, a analizei, a lucidității. *Nașterea* lui Dupin este răspunsul literar la un context lipsit de profunzime, lugubru, ale cărui modalități narrative de expresie se traduc – până la apariția intelectualului privat, acționând independent de Poliție - prin roman gotic, povestiri de mister și interes pentru crime senzaționale reale, redate de presa vremii.

În paralel, la peste 100 de ani distanță, în *Medalionul* anului 1979 și într-un univers al cenzurii generalizate, în care romanul polițist este activat în plan național ca instrument pe propagandă – abundând de locotenenți, comisari, figuri obligatoriu luminoase și devotate luptei împotriva vechii moșierimi -, Marsias Delușor este lansat paradoxal în universul policier ca psiholog orb, atent la nuanțe, înzestrat cu o logică cristalină și cu o empatie desenată auctorial înaintea timpurilor sale, personaj ale cărui mijloace de investigație se restrâng la sfera deducției, a raționamentului pur. Independent în egală măsură de operațiunile oficiale de investigare ale statului, Delușor preia de la Dupin luciditatea, amplificând-o prin chiar handicapul cu care îl înzestreză creatorul său: nu vede, deci trebuie să își amplifice capacitatea de a raționa, de a (re)construi intenția criminală prin subsumare, prin identificare mentală cu interlocutorii săi. Modelul rămâne și se amplifică: Dupin reinterpretat de Delușor devine din *logic* - bisturiu, iar *investigația* - autopsia pe viu a tumultului intern al suspecților.

Intrând în haina largă, dar atât de puțin confortabilă a paraliteraturii, romanul polițist al începuturilor traversează epoci, prejudecăți, succes la public, dispreț al criticii, absență a regulilor, apoi abundență de reguli (după cum este setul propus de S.S. van Dine), întâlnind providențial specialiști în clasificare și reconsiderare valorică. Policierul însă, odată apărut, rămâne. Beneficiază de începuturi autoritare – nuvelele lui Poe -, deci o modernitate a investigației în măsură să pună în dificultate până și pe harnicii imitatori ai epocii. De aceea se și instalează un hiatus de personaje memorabile (nu și de producții) de nu mai puțin de 43 de ani - până la apariția lui Sherlock Holmes (1887 – *Un studiu în roșu*, de Arthur Conan Doyle). Din acest punct însă,

principiul bulgărelui de zăpadă devine activ și cu atât mai impresionant cu cât creează premisele „[...] unei noi forme de interes, suspansul [...]” [Todorov, 1977: 52]. Un suspans subliniat nu numai de similitudinea dintre acțiunea din scrierile lui Poe, ci și, peste timp și spațiu, de simbolistica numelor celor doi omologi investigatori.

Beneficiind de o onomastică deloc întâmplătoare, Edgar Allan Poe îi atribuie eroului său un nume european, în perfect acord cu spațiul în care este trimis să investigheze - Paris, Franța. Astfel, *Auguste* trimite etimologic la latinescul *augustus* – *venerabil, demn de respect*, în vreme ce *Dupin* este, evident, nume francez, derivat poate din *du pin* (*de lângă pin*), având poate aspect asociat onomasticii burgheze franceze. Rezultă prototipul detectivului analitic, figură mai degrabă filozofică decât polițienească și model deplin recunoscut de autorii consacrați ai genului (Agatha Christie, Conan Doyle, iar în plan național, chiar Th. Parapiru).

Redescoperit mitologic, *Marsias* nu mai este aedul învins prin vicleșug de zeul Apolo în competiția muzicală, ci resemnatul psiholog care recunoaște că dacă nu intervine chirurgical asupra miopiei sale progresive, orbește. În *Medalionul*, *Marsias* se pregătește de crisalidă, în *Suspiciune* (1984) aspectul său se clarifică, orbirea instalându-se definitiv. *Delușor* marchează modul subtil prin care implauzibilul detectiv își desfășoară investigația, avansând sinuos, dar ascendent.

Atât *Dupin*, cât și *Delușor* își depășesc statutul – fiecare în dreptul său – de personaj individual. *Dupin* cristalizează prototipul detectivului analitic, primul din genul său, solitar și neangajat în mecanisme oficiale polițienești. *Delușor* se singularizează prin natura sa de intelectual subtil, colectând informații, pauze în vorbire – sau chiar de respirație -, interpretând (prin dedublare) coduri nerezolvate chiar de emițătorii lor, recompunând puzzle-ul crimei prin substituție. Ambele personaje au naturi reflexive, practicând atât introspecția, cât și demonstrația; prezent cu titlu de necesar în scrierile lui Poe și ale lui Parapiru, dialogul intelectual alcătuiește fundamentul pe care cei doi reprezentanți ai investigației cerebrale își exersează (discret) jocul de scenă. Dacă în cazul lui *Dupin*, creatorul său aduce în discuție necesitatea raționamentului analitic pur, manifestat prin observarea factualului (in)aparent și prin deducție, autorul lui *Marsias Delușor* îi dă personajului său *însărcinarea* de a fi un extrem de bun cunoscător al firii umane.

„[...] recapitulând detaliile povestirilor polițiste al căror erou este Dupin, reiese că Edgar Allan Poe l-a conturat pe acesta după modelul unui detectiv ideal: un analist, adică un polițist care gândește în mod logic. El îmbină metoda matematicianului cu imaginația poetului”. [Ștefănescu, 1995: 83]. Exactitatea, precizia observației, claritatea – acestea sunt atributele investigației lui Dupin, iar povestirile în care evoluează poartă amprenta modernității stilului lui Poe. Pentru că deși faptul senzațional – crima sau infracțiunea – se regăsește în paginile gazetelor din care se inspiră și pe care le alimentează cu povestiri (demarcându-se și care precursor al genului *foiletonului*), autorul îl translează sub *lupa* unui detectiv ale cărui manierisme devin reper pentru Christie, Conan Doyle, Maigret, iar în România, de necontestat, pentru Th. Parapiru. Continuând linia raționamentului pur inaugurată de Zadig al lui Voltaire – personaj care deduce aspecte esențiale doar remarcând detalii minuscule, fără investigații de forță, ci doar *citind* urme și urmând logica -, Dupin nu este un investigator a cărui acțiune intervine brutal, ci este individul cerebral care coroborează mental faptele, într-o manieră care aproape că devine manual pentru detectivii viitoarelor poliții modern.

Inteligența deductivă este elementul pe care își bazează *anchetele* și Marsias Delușor, acest Dupin *legat la ochi*, pe care Th. Parapiru îl trimite aparent dezarmat la razboi. Din moment ce autorul propune un personaj aflat în opoziție flagrantă cu modelele epocii – milițieni culți, viteji, comisari determinați – este evident că reperul pentru un astfel de erou se poate regăsi doar în altă sferă de inspirație. Este cert că nici *infractorii* nu păstrează aspectul clasic în romanele autorului român, nu puțini dintre *răufăcători* autotorturându-se dostoievskian, încă nelămuriți interior atât de gravitatea intențiilor lor trecute și de materializarea acestora, cât și de suprimarea conștiinței pentru punerea în opera a intențiilor actuale. Luciditatea lui Delușor – de inspirație americană - chiar din zorii romanului polițist, după cum se poate constata în lectură – sintetizează și rafinează observația lui Dupin, îmbogățind-o cu elementul revendicat prin natura investigației psihologice.

În acest context al elitelor detectivistice, punctele de divergență aduc elementul-surpriză necesar pentru dinamizare: ca model fondator, Dupin nu se poate sustrage matricei sale, în timp ce Delușor este aruncat în arena cu lei având extirpat primul simț care i-ar putea asigura supraviețuirea: văzul. În

confruntarea cu factorul criminal, provocările să fie proporționale – iată o regulă pe care van Dyne nu a gândit-o, ea neputând fi măcar concepută. Inovarea la nivel auctorial dezvoltă astfel neașteptata componentă atât de previzibilă a oricărui roman polițist: investigatorul apt fizic și intelectual, indiferent de vârstă sau de meseria de bază, capabil să (re)cunoască elementele crimei atunci când le *observă*. În cazul lui Delușor, acest detaliu se nuanțează, devenind critic - în mod bizar - nu pentru investigator, ci în special pentru suspecti, care îl bănuiesc pe psiholog - datorită acurateții reconstituirilor - că *ar putea vedea*.

Dacă odată cu Dupin textul polițist este un exercițiu de logică, la Delușor scrierea devine auto-reflexivă. „De mai bine de un secol și jumătate, romanul polițist se impune ca o structură narativă cu legi proprii [...]” [Leca, 2005: 21]. Iar afirmația Danielei Leca cuprinde nu doar două aspecte care se întâlnesc peste timp, prin metodă și intenție, ci tot ansamblul policierului, ca parte a literaturii. Dupin investighează crime *comise*, în timp ce Delușor ajunge un detectiv al actului de cunoaștere.

„Romanul polițist cu enigmă, care te pune la încercare încercând să ghicești cine este vinovatul, e construit după următorul model: pe de o parte se prezintă mai multe soluții facile, la prima vedere ispititoare dar care se dovedesc rând pe rând false; pe de altă parte, există o soluție neverosimilă, la care nu vom ajunge decât la final și care se va dovedi singura adevărată” [Todorov, 1973: 67].

În continuarea acestei idei, odată cu apariția lui Delușor, enigma se dublează: alături de tradiționalii suspecti, suspect este și Anchetatorul, al cărui neverosimil sfidează deopotrivă imaginația celorlalte personaje și pe a cititorilor. Căci este remarcabil modul în care strategia narativă a celor autori îl vizează pe receptorul lecturii – pentru Poe cititorului îi este rezervat locul de onoare al spectatorului luat prin surprindere de deznodământ. În cazul lui Parapiru, cititorul este adus în procesul de investigare, fiind ghidat pe parcursul investigației. Modernitatea amândurora este incontestabilă: Dupin descoperă metoda, susținând-o, iar Delușor o pune în acțiune cu precizie egală și cu dexteritatea spadasinului devenit expert de clasă pe singura mână validă după ce principalul membru superior îi este amputat. În ampla investigație asupra investigatorilor, o concluzie se desprinde factual: Poe creează mit; Parapiru creează umanitate.

Referințe bibliografice

Leca, Daniela, *Melonul domnului comisar*, Curtea Veche Publishing House, 2005.

Ștefănescu, Paul, *Afaceri criminale celebre*, All Publishing House, București, 1995.

Todorov, Tzvetan «The Typology of Detective Fiction», *The Poetics of Prose*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1977.

Todorov, Tzvetan, «The Strange and The Miraculous», *Introduction to Fantasy Literature*, Univers Publishing House, Bucharest, 1973.